

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Oulun kaupunki kiittää lausunnon antamisen mahdollisuudesta kansallisen ohjelman luonnokseen demokratian ja osallisuuden edistämiseksi. Periaatepäätösluonnoksessa on nostettu esille lasten ja nuorten osallisuus, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittäminen sekä alueellinen yhdenvertaisuus. Tavoitteina ovat myös alueen asukkaille ja yrityksille veto- ja pitovoimaiset kasvuyhteisöt sekä demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen. Tavoitteeksi asetetaan lisäksi, että hallinto toimii avoimesti ja vuorovaikutteisesti, mikä vahvistaa luottamusta julkisen vallan toimijoihin.

Oulun kaupunki on toiminut jo suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti kehittämistyössä osallisuuden ja vuorovaikutuksen sekä avoimen hallinnon ja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden aihealueissa paikallisella tasolla. Syksyllä 2024 on käynnistynyt myös rasismin vastaisen toimenpideohjelman laatiminen Oulun kaupungille. Lisäksi hallinnon avoimuuden edistämistyö on konkretisoitunut mm. alueellisessa kansalaisjärjestöakatemiassa, jossa yhteistyötä on tehty marraskuussa 2024 järjestetyn tilaisuuden osalta valtiovarainministeriön, oikeusministeriön ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen sekä Pohjois-Pohjanmaan liiton sekä järjestötoimijoiden kanssa. Yhtenä esimerkkinä lasten ja nuorten äänen esiin tuomisesta on toiminut Oulun kaupungintalolla järjestetty nuorten keskustelutilaisuus yhteistyössä Ylen Hyvin sanottu -hankkeen kanssa. Oulun kaupungilla on lukuisia hyviä käytäntöjä ja esimerkkejä, joita tuomme erittäin mielellämme esille ja jaamme valtakunnallisessa yhteistyössä sekä verkostoissa. Oulun kaupungilla tehdään paikallisen tason osallisuuden ja vuorovaikutuksen edistämiseksi työtä kaikilla toimialoilla. Oulun osallisuuden ja vuorovaikutuksen suunnitelman tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti, myös vuosilta 2023-24 parhaillaan.

Haluamme korostaa alueellisen yhdenvertaisuuden edistämistyössä hallituksen ja ministeriöiden tukea paikalliselle tasolle koskien periaatepäätöksen luonnoksessa mainittuja tavoitteita. Demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen vaatii resursseja ja käytännön tason

konkreettisia toimenpiteitä, verkostoitumista ja koko Suomen, myös Pohjois-Suomen alueellista huomioimista tavoitelinjauksien ja keskeisten toimenpiteiden edistämistyössä. Esitämme demokratian ja osallisuuden edistämistekona ja hyvien käytäntöjen kehittämiseksi osallisuuden ja vuorovaikutuksen valtakunnallisen verkoston perustamista yhteisenä kunnille, hyvinvointialueille ja ministeriöille. Demokratiakuutoset ovat kuutoskaupunkien verkosto, jonka jatkuvuuden turvaamiseksi olisi olennaista saada ministeriöiden, kuten oikeusministeriön tukea.

Demokratiaohjelman tavoitelinjaukset ovat hyviä kokonaisuuksia, mutta linjauksiin on hyvä avata myös konkreettisia toimenpidekokonaisuuksia, mitä kuhunkin tavoitteeseen sisältyy.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Huomiona paikallisen tason mukaan ottamiseen on riittävien resurssien turvaaminen ja osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen sekä tuki osaamisen kehittämiseen demokratian ja osallisuuden edistämiseksi. Kunnissa tehdään paikallisella tasolla työtä myös äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi. Kuntaliitto tukee kuntavaalien äänestysaktiivisuuden lisäämistä kampanjallaan. Myös oikeusministeriön kuntavaaleja ja demokratian edistämistä koskevien materiaalien tulisi olla käytettävissä paikallisella tasolla mahdollisimman monina eri kieliversioina yhdenvertaisen äänestysmahdollisuuden mahdollistamiseksi.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus:

- kieliversiot suomen, ruotsin ja englannin lisäksi muilla kielillä

- maahanmuuttajataustaisille äänioikeutetuille selkeä tiedotus äänioikeudesta, mitä se tarkoittaa Suomessa, mihin äänestämällä voi vaikuttaa yms.

- selkeät visuaaliset infot, miten äänestetään (selkokieliset videot olleetkin jo käytössä)
- tukimateriaalia kunnille (ja muille nuorten parissa työskenteleville) äänestämisestä, joita voidaan hyödyntää ensimmäistä kertaa äänestämään pääsevien kanssa -> hyödyttää kaikenikäisiä ei-äänestäneitä

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Tiedon lisääminen vapaiden vaalien merkityksestä

- harjoittelua varten selkeitä tukimateriaaleja oppilaitosten hyödynnettäväksi (ammatillinen toinen aste, opisto, lukiot jne. + peruskoulut)

Osallistuvan budjetoinnin äänestäminen yläkouluikäisistä alkaen tukee aktiivista kansalaisuutta ja äänestysaktiivisuutta. Kuntien hyvien käytäntöjen nostaminen esiin äänestysaktiivisuuden tukemiseksi olisi hyvin tärkeää.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

TL3: mm. nuorisovaltuustojen aseman vahvistaminen

- kunnille hyvä tehdä selkeät ohjeistukset, mitä kunnilta odotetaan nuorisovaltuustojen aseman kehittämiseksi
- kuntien johdolle ja luottamushenkilöille kattava tietopaketti/koulutuspaketti nuorisovaltuustoista, niiden kanssa toimimisesta, kuulemis- ja edustustehtävistä jne.
- nuorisovaltuustojen osalta konkreettinen tuki ja koulutus, mm. nuva-verkostot, nuorisovaltuustojen ohjaajien koulutukset jne.
- toimenpiteissä hyvä huomioida myös "alle nuorisovaltuustoikäisten" kouluikäisten lasten ja nuorten osallisuus- ja vaikuttajaryhmien vahvistaminen (osallisuusryhmät, lasten parlamentit tms.) - > muutkin kuin oppilas- ja opiskelijakuntien hallitukset
- taataan nuorisovaltuustoille edustus eri toimielimissä

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Selkeät ohjeistukset ja koulutusmahdollisuudet henkilöstölle.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tehdään myös nuorisotyösektorilla, joka tulisi huomioida myös tavoitteissa, tuessa ja koulutuksessa. Nuorisotyö toimii nuorten vapaa-ajalla ja on vahva toimija konkreettisesti/käytännössä. Molempia (kaikkia) toimijoita tarvitaan tukemaan tavoitteita.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Varmistetaan, että tavoitelinjauksessa mainitut hyvät käytänteet, materiaalit ja koulutukset jalkautetaan kuntiin myös nuorisotyösektorille.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kasvokkain tapahtuvan kommunikaation, dialogin ja osallisuuden taitojen kehittäminen täydentäisi monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Digitaalisten vaikuttamiskanavien lisäksi yhdenvertaisen osallisuuden kehittämiseksi tarvitaan kasvokkain tapahtuvia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Dialogisten menetelmien käyttöönoton ja kansalaisosallistumisen mallien kehittämisen tukeminen on erittäin ajankohtainen ja tärkeä kehittämisenkohde. Joka tapauksessa tukemiseksi tarvitaan resursseja myös taloudellisesti, jotta esimerkiksi paikallisella tasolla on mahdollisuus kehittää uusia malleja ja menetelmien käyttöönottoa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Erätauko-säätiön ja Ylen Hyvin sanottu -hankkeen sekä kansallisten dialogien mallin tavoin olisi keskeistä yhteistyössä kehittää menetelmiä ja malleja, jotka toimivat myös paikallisella tasolla. Yhteistyö ministeriöiden ja esimerkiksi Sitran kanssa tulisi olla jatkuvaa, pitkäjänteistä ja kaikille avointa, ei ainoastaan hankkeisiin perustuvaa kehittämistyötä. Yhteisen alustan ja demokratiaverkoston tarjoaminen hyvien käytäntöjen ja -mallien levittämiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Alueellisen ja paikallisen yhteistyön ja yhdyspintojen löytäminen osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiseksi on asukaslähtöistä kehittämistyötä. Valtakunnallisen verkoston ja ministeriöiden rooli koordinoivana tahona lisää hyvien käytäntöjen jakamisen mahdollisuutta ja siten konkreettisten osallisuuden menetelmien hyödyntämistä paikallisella tasolla.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa on tärkeä tavoite, jota tulisi käytännön toimenpiteillä tukea. Esimerkiksi opintomahdollisuuksista tiedottaminen, (kuten meneillään oleva pilotti osallisuustyön asiantuntijan koulutuksesta oppisopimuksella) ja ministeriöiden järjestämät koulutukset, infot, hankkeet ym. Avoin demokratiaverkosto valtiovarainministeriön vetämänä on tarjonnut myös kunnille tukea ja verkostoitumismahdollisuuksia sekä ajankohtaista tutkimustietoa, dialogisuutta ym. Demokratiaohjelman vaikuttavuuden tukemiseksi olisi tärkeä myös oikeusministeriön työn ja tavoitteiden konkretisoituminen ja tunnettuus paikallisen ja alueellisen tason osallisuustyössä.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen palvelisi ihanteellisimmillaan myös alueellisesti ja paikallisesti osallisuuden ja vuorovaikutuksen suunnitelman seurantaan. Demokratiatyön arviointi lisää kehittämismahdollisuuksia edelleen ja voi parantaa ihmisten yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia. Menetelmien kehittämisessä on tärkeintä pitää kaikki mukana eli tarjota todelliset osallistumismahdollisuudet, myös niille, joiden ääni ei kuulu tällä hetkellä.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Niemelä Merja
Oulun kaupunki